

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна військова адміністрація
Хмельницька обласна рада
Департамент освіти і науки Хмельницької обласної військової адміністрації
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Кафедра суспільних дисциплін
Державний архів Хмельницької області
Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при
Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України

ПОДІЛЛЯ І ПІВДЕННО-СХІДНА ВОЛИНЬ: МАТЕРІАЛЬНА ТА ДУХОВНА КУЛЬТУРА КРАЮ

ВИПУСК 2

Хмельницький
2025

УДК 94:39(477.43/44/.82)(062.552)
П 65

Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 5 від 21. 05. 2025 р.)

Рецензенти:

С. Е. Баженова, докторка історичних наук, професорка (м. Кам'янець-Подільський)
С. Д. Гальчак, доктор історичних наук, професор (м. Вінниця)

Редакційна колегія:

І. М. Шоробура, в. о. ректора Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (гол. ред.);
В. М. Островий, кандидат історичних наук, доцент (заст. гол. ред.);
В. Р. Адамський, кандидат історичних наук, доцент (відп. ред.);
О. Л. Бакіна, заступник директора з навчально-виховної роботи Хмельницького ліцею № 15 імені О. Співачука;
К. М. Бурдуваліс, директор Державного архіву Хмельницької області;
Г. В. Бучківська, доктор педагогічних наук, професор;
О. М. Галус, доктор педагогічних наук, професор;
Л. М. Левандовська кандидат історичних наук;
С. О. Семенчук, кандидат історичних наук, доцент;
О. С. Полішук, доктор філософських наук, професор.

П 65 Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю: матеріали II всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 25 квітня 2025 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (заст. гол. ред.), В. Р. Адамський (відп. ред.), О. Л. Бакіна, Г. В. Бучківська та ін.]. Хмельницький: ХГПА, 2025. Випуск 2. 301 с.

У збірнику вміщенні повідомлення, виголошені авторами, в якості доповідей на II всеукраїнській міждисциплінарній науково-практичній конференції «Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю», в яких розкрито різні методологічні рефлексії, проблеми політичної, економічної та соціальної історії краю.

Адреса редакційної колегії: м. Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139, E-mail: kgpa_nauka@ukr.net

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

ЗМІСТ

Шоробура І. Вітальне слово учасникам міждисциплінарної науково-практичної конференції	3
Адамський В. Вітальне слово учасникам конференції	4
Єсюнін С. Утворення та формування Волинської та Подільської губерній у 1793–1804 роках: хронологія подій	5
Муляр А. Містечко Сатанів: віхи історії та духовної спадщини. З «Подільських єпархіальних відомостей» 1862 року	12
Говорун В. Комплексне краєзнавче дослідження с. Западинці Меджибізької територіальної громади Хмельницького району	17
Бурдуваліс К., Олійник Ю. Освітні процеси в Подільській губернії: професійна та середня освіта у середині XIX – на початку XX століття	27
Макогончук О. Місто Славути крізь призму культурно-освітнього розвитку	33
Олійник Ю. Піднесення національного руху в Подільській губернії навесні-влітку 1917 року	39
Косперович Р. Маловідомий нарис Є. Сіцинського «З історії взаємовідношень Поділля й Угорської України» ...	47
Завальнюк О. Сільська молодь у Кам'янець-Подільському державному українському університеті: чисельність, виживання, професійна підготовка, громадська/творча діяльність та участь у захисті УНР (1918–1920 рр.)	53
Адамський В. Управи міст Поділля восени 1918 року: структура та кількісний склад	68
Кравчук О. З історії діяльності української військово-санітарної місії в Чехословаччині у 1919–1920 рр.	83
Трембіцький А. Герой-подолянин Вадим Акаловський, учасник Зимових походів армії УНР	98
Левандовська Л. Доля храмів Хмельницького деканату РКЦ в період 20-30-х рр. XX ст.	109
Байдич В. Виселення селян з півночі Хмельницької області весною 1935-го року	119

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

Островий В., Гуменюк А. Репресивна політика органів ДПУ УСРР та НКВС УРСР у 1930-ті рр. щодо німецького населення Волині (на прикладі архівно-слідчих справ проти родини Ланге)	129
Коржик С. Родина Ролінських у вихорі репресій: архівні свідчення та родинна пам'ять	140
Комарніцький О. Театральне життя Кам'янець-Подільської області наприкінці 30-х - на початку 40-х рр. XX ст.: на матеріалах газети «Сталінська молодь»	150
Рекрут В. Участь В. К. Приходька у відновленні діяльності Українського технічно-господарського інституту в Західній Німеччині (1945–1948)	155
Гамрецька Г. Повоєнна Хмельниччина у вимірі історії повсякденності	170
Бочула М., Саміла Т. Відновлення освітнього процесу в Городоцькій середній школі № 1 у повоєнний період 1946–1947 рр.	183
Соловей М. Тенденції розвитку освіти Хмельницької області у другій половині 40-х – початку 50-х рр. XX століття	195
Сердунич Л. Теліжинецька школа на Старосинявщині: історія становлення, розвитку та занепаду	212
Хоптяр А., Хоптяр Ю. Краєзнавча робота у школах Кам'янця-Подільського та району у 1960-х рр. (З досвіду роботи А. С. Хоптяра)	227
Блажевич Ю., Блажевич О. Поминально-поховальні обрядові пісні Красилівщини (II пол. XX – початок XXI ст.)	236
Синиця Н. Історія Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки крізь призму власних видань	249
Зелінський Р. Майстриня слова Любов Сердунич	254
Баворовська О. Зберігаємо пам'ять – популяризуємо творчість	260
Завальнюк К. Леонід Філонов – кінематографіст-документаліст, дослідник історії Поділля	268
Колесник В. Грані таланту Марії Гоцуляк	280
Семенчук С. Особливості використання навчальної лабораторії археології та музеєзнавства у професійній підготовці учителів історії та громадянської освіти	285

*Максим Бочуля,
Тетяна Саміла,
м. Хмельницький*

ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ГОРОДОЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ № 1 У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 1946–1947 РОКІВ

Повоєнний період в Україні, зокрема в Городоцькому районі, Хмельницької області став часом величезних викликів та змін. Друга світова війна залишила глибокі рани в суспільстві, зруйнувала інфраструктуру, а також суттєво вплинула на освітню систему. Відновлення навчального процесу в Городоцькій середній школі № 1 у 1946–1947 рр. стало важливим етапом у відродженні не лише місцевої громади, але й країни в цілому. У цей період школа виконувала функцію не лише освітнього закладу, а й соціального центру, де формувалися нові цінності та ідеали. Серед основних завдань, які стояли перед педагогами та учнями, були відновлення навчального процесу, забезпечення доступу до освіти для всіх дітей, а також виховання патріотизму і готовності до відбудови країни. У цьому контексті важливо проаналізувати, як саме проходило відновлення навчання, які методи та підходи застосовувалися, а також які труднощі довелося подолати колективу школи.

Метою статті є всебічне висвітлення процесу відновлення та функціонування освітнього процесу в Городоцькій середній школі № 1 у повоєнний період 1946–1947 навчальний рік, розкриваючи основні заходи, досягнення та труднощі, з якими зіткнувся педагогічний колектив у реалізації державної політики в галузі освіти. Стаття також має на меті проаналізувати особливості навчально-виховної роботи, методичну діяльність, позакласну роботу та співпрацю школи з батьківською громадою у перші роки після завершення Другої світової війни.

У реалізації вимог закону, започаткованого комуністичною партією та урядом щодо загального обов'язкового навчання, а також відповідно до рішення Ради Міністрів СРСР від 21 червня 1944 р. «Про заходи з покращення якості навчання» та

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

рішення ЦК КП(б)У «Про заходи до поліпшення роботи шкіл УРСР», школа здійснила низку важливих заходів [21, с. 66–67].

В закладі освіти проведено аналіз і облік дітей шкільного віку, включаючи дітей, народжених у 1939 р. а також тих, хто у 1945 р. не відвідував школу. Після цього, на початку навчального року, до 15 вересня проводився повторний облік для забезпечення залучення всіх дітей до навчального процесу. Особливу увагу приділили забезпеченню якісного засвоєння освітнього матеріалу. Водночас шість дітей молодших класів залишилися поза навчанням через хворобу або інші причини. Для сприяння відвідуванню школи та підтримки дітей-сиріт і дітей із неповних сімей надавали матеріальну допомогу. Зокрема, було видано 54 пари нових черевиків, організовано безкоштовні гарячі сніданки для 28 учнів і надано фінансову допомогу для п'яти учнів. Окрім того, забезпечували ремонт взуття та одягу для тих, хто цього потребував. З метою підвищення відвідуваності активно проводились виховні заходи, зокрема класні бесіди на тему важливості регулярного відвідування школи. З учнями, які прогулювали уроки або часто спізнювалися, велися індивідуальні профілактичні бесіди. У випадках систематичних пропусків питання виносилися на розгляд учнівських комітетів та обговорювалися на комсомольських зборах [1, арк. 1-1 зв].

Проблема соціально-психологічної допомоги дітям, які пережили травматичні події, продовжує бути предметом уваги науковців. Згідно з результатами моніторингу відвідуваності, найвищі показники було зафіксовано у таких класах: 3-Б – 96% (класний керівник Сельська В. Ф.), 5-А – 95% (класний керівник Анцут М. С.), 6-Б – 94% (класний керівник Шумейко М. Р.) та 9 клас – 94% (класний керівник Фадєєва). Водночас у 1-Б класі організація навчального процесу виявилася недостатньо ефективною, оскільки рівень відвідуваності тут становив лише 79% (класний керівник Яворська В. О.). Упродовж звітнього навчального року навчальні плани та програми були повністю виконані в кожному класі з усіх предметів. Загалом програмні матеріали учням вдалося засвоїти на належному рівні, однак деякі теми викликали труднощі. Уроки німецької мови продемонстрували певні проблеми: учні виконували переклад текстів зі словником невпевнено (як з німецької на українську, так і навпаки). Це було спричинено відсутністю фахівця минулого навчального року, що негативно

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

відобразилося на загальному рівні знань. Російська література також виявила прогалини: у 8 класі недостатньо опрацьованими залишилися теми «Зародження писемності на Русі» та «Класицизм», а у 10 класі не вистачило часу на розгляд творчості Маяковського та Фадєєва. З математики в 9 класі слабо засвоєно тему «Логарифми», що було пов'язано з відсутністю необхідних логарифмічних лінійок для практичної роботи. Щодо історії, у 7 класі важкими для опрацювання виявилися теми «Римська імперія та варвари» і «Розвиток науки і техніки в XV–XVIII ст.», що потребує подальшої уваги у викладанні наступного року [2, арк. 2–2 зв.].

Протягом 1946–1947 навчального року в Городоцькій середній школі №1 адміністрація, що складалася з директора та завуча, систематично здійснювала перевірку навчальних планів і конспектів викладачів. Кожному уроку висувались специфічні вимоги: визначення чіткої мети на основі теми, її презентація учням, та надання нового і детального пояснення відповідного до календарного плану матеріалу. Обов'язковим було інтегрування нових знань із вже опанованими, проведення експериментів, спостережень і використання наочних матеріалів. Від молодих педагогів очікувалося складання запитань для повторення та закріплення знань. Результати навчального року засвідчили, що теми, які були підкріплені практичними та лабораторними заняттями, учнями засвоювались значно ефективніше. Для розширення знань учнів організовувалися екскурсії: молодші класи відвідували природні об'єкти – ліс, луг та річку в різні сезони, тоді як старші класи здійснювали екскурсії до річки та метеорологічної станції. До того ж, для всіх учнів були організовані дві загальношкільні екскурсії з метою додаткового збагачення їх навчального досвіду. Учні 8–10 класів відвідали з навчальною метою цукровий та станкобудівельний заводи, де вивчали фізичні та хімічні процеси, що відбуваються на виробництві [3, арк. 5–5 зв.].

Питання про навчальне навантаження учнів знаходилося під постійним контролем класних керівників, завідувача навчальної частини та директора школи, і обговорювалося на педагогічній раді. Проведення самостійних і контрольних робіт здійснювалося за узгодженим графіком серед вчителів. Відповідно до рішення педагогічної ради, класні керівники регулярно перевіряли виконання домашніх завдань перед уроками, що сприяло

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

підвищенню відповідальності учнів і спонукало їх приходити до школи підготовленими. З метою покращення навчального процесу щотижня організовувалися класні збори для підбиття підсумків успішності й постановки завдань на наступний тиждень, що мотивувало як учнів, так і вчителів до систематичного навчання. Учням із низькими показниками успішності надавалася допомога від вчителів у формі консультацій та індивідуальних завдань. Крім того, комсомольські та учнівські комітети залучали успішних учнів для підтримки тих, хто відставав. Рівень успішності учнів обговорювався двічі на рік на комсомольських зборах і зборах піонервожатих [4, арк. 5 зв.].

У школі загальна кількість здобувачів освіти становить 357 осіб. Успішність навчання оцінюється на рівні 75%. На повторний курс залишено 39 учнів, тоді як 50 осіб мають виконати додаткові завдання або скласти іспити в осінній період. Серед цих осіб 35 учнів не справилися лише з одним предметом. З учнями, які мали труднощі у навчанні, проводилися індивідуальні та групові заняття, консультації. Завдяки цьому більшість із них успішно завершили навчальний рік або були переведені до наступного класу. До випускних іспитів було допущено 11 учнів, які успішно їх склали [5, арк. 6-6 зв.].

Заклад освіти приділяв значну увагу впровадженню та дотриманню «Правил для учнів». На початку навчального року в кожному класі було організовано виставлення текстів цих правил. Їх вивчення здійснювалося за допомогою читання вголос та детального пояснення, аналізу статей з газет і журналів, таких як «Чому я перестав з ним дружити», «Хто твій товариш», «Слова вождя», «По рідній стороні». Крім того, проводилися бесіди та лекції на теми: «Що таке державна власність і як вона охороняється законом» та «Дружба і товариство, збереження честі школи». Серйозних порушень правил не спостерігалось, лише п'ятьом учням було знижено оцінку за поведінку, а випадки виключення зі школи були відсутні. У класах, де спостерігалася слабка дисципліна (5-Б, 6-А, 6-Б), були заведені спеціальні журнали для запису вчителями випадків порушення дисципліни або невиконання домашніх завдань. Кращими класними керівниками були визнані ті, хто систематично проводили обговорення та контролювали дотримання правил кожним учнем [6, арк. 6 зв.].

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

Класний керівник Анцут М. С. досягла високої відвідуваності у своєму класі (95%) завдяки регулярним бесідам з учнями та контролю за їхньою присутністю. Учні вивчали біографії таких історичних фігур, як Сталін і Кіров, а також активно брали участь в оформленні кімнати матері й дитини до виборів у Верховну Раду УРСР. Керівник 10 класу Продеус М. М. приділяв особливу увагу підвищенню успішності та політико-масовій роботі. У випадках низьких оцінок він аналізував причини та вживав заходів для їх усунення. Під його керівництвом учні щотижня готували політінформацію та проводили інформаційні бесіди. Він також активно готував учнів до випускних іспитів. У другому півріччі була створена робоча кімната, оснащена всіма необхідними навчальними матеріалами, художньою та науковою літературою, підручниками, обладнанням для фізики та хімії, а також географічними й історичними картами, схемами й малюнками, де учні проводили більшість часу для підготовки до іспитів. Керівник 1-А класу Світана Ю. М. завдяки своєму уважному підходу домоглася високого рівня дисципліни, охайності, ввічливості та взаємоповаги серед дітей. Усі учні протягом навчального року демонстрували відмінну поведінку [7, арк. 7].

Уся навчально-виховна робота в школі здійснювалася у відповідності з календарним планом, який обговорювався та затверджувався на початку навчального року шкільною радою. Відповідно до навчальної програми та її плану, викладачі розробляли окремі календарні плани на кожне півріччя, а також виховні плани, які складалися щоквартально, враховуючи загальний календарний план навчального року 1946–1947. Перед початком планування директор і заступник директора надавали вчителям інструктивні рекомендації. Після перевірки навчальних та виховних планів заступник вносив необхідні корективи, а затвердження здійснювалося директором. Діяльність вчителів і класних керівників перебувала під постійним контролем з боку адміністрації закладу, а саме директора і заступника директора, які активно відвідували та аналізували велику кількість занять – відповідно 106 і 132 уроки. Особлива увага приділялася перевірці більшості контрольних та самостійних робіт, особливо у випускних класах. Директор та заступник також регулярно перевіряли учнівські зошити, класні журнали, календарні плани вчителів, плани роботи гуртків та інших шкільних організацій, згідно з

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

визначеним планом їхньої роботи. Щокварталу на нарадах під головуванням директора заслуховувалися звіти класних керівників, викладачів, керівників гуртків та іншого персоналу. Викладачі не лише отримували підтримку від адміністрації, але й користувалися допомогою досвідчених колег. Зокрема, значну допомогу в організації педагогічної діяльності вчительці 1-Б класу систематично надавала досвідчена вчителька Світана Ю. М. Молодий викладач української мови та літератури, а також керівник 1 класу, Оленькевич Ю. В., з одним роком педагогічного стажу отримувала методичну підтримку від досвідчених вчителів: Фадєєвої В. Д., Шумейка М. Р. та Анцута М. С. [8, арк. 7–8].

Школа була повністю забезпечена кваліфікованими педагогічними кадрами: 14 вчителів працювали у 5–10 класах, а 8 – у 1–4 класах. Протягом року склад педагогічного колективу залишався стабільним. Більшість вчителів відповідали своєму призначенню та задовольняли потреби школи.

Викладач фізики для учнів 5–10 класів, Продеус М. М., випускник Кам'янець-Подільського педагогічного інституту 1937 р. відзначився у свій перший рік роботи в школі завдяки високому рівню педагогічної майстерності. Він доклав значних зусиль для підвищення наочності викладання свого предмета: під його керівництвом учні створили понад двісті схем і малюнків, а також близько ста саморобних приладів. Протягом навчального року він організував кілька екскурсій на цукровий завод, станкобудівний завод та електростанції. Завдяки своїй плідній праці, він досяг значних успіхів у навчальному процесі – тільки 5 учнів мали незадовільні оцінки з фізики [9, арк. 8].

Викладач історії Шумейко М. Р., випускник Харківського педагогічного інституту, постійно працював над поглибленням своїх знань та ефективно викладав історію, вдало пов'язуючи новий матеріал з попереднім, що сприяло глибокому розумінню предмету учнями. Він ретельно готувався до уроків, використовуючи різноманітну літературу, і досяг того, що лише 7 учнів мали незадовільні оцінки з історії. Як класний керівник 6-Б класу, він приділяв значну увагу покращенню навчання та дисципліни, а також систематично інформував учнів про міжнародні події та досягнення Радянського Союзу [10, арк. 8 зв.].

Викладачка російської мови та літератури Фадєєва В. Д., випускниця Красноярського педінституту, володіла глибокими

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

знаннями свого предмету та вміло їх передавала учням. За 2 роки роботи в школі вона значно покращила свої практичні навички, особливо у викладанні мови, хоча екзамени показали, що учні краще знають російську літературу, ніж саму мову, що свідчить про необхідність подальшої практики викладачки. Вона також активно займалася культурно-масовою роботою, організовуючи художню самодіяльність школи та кілька разів отримувала премії за якісну підготовку хорового гуртка та музичне оформлення виступів [10, арк. 8 зв.].

Завідувачка навчальної частини та викладачка хімії Ведмедера О. Л. сумлінно ставилася до роботи, завжди ставлячи інтереси школи вище за власні. Вона мала високу політико-методичну підготовку, що забезпечувало ефективне керівництво навчальною частиною, та користувалася авторитетом серед колег і учнів. Як викладач хімії, вона багато зусиль доклала до облаштування шкільного кабінету хімії. Учні 10 класу показали глибокі теоретичні знання з хімії, вміли виконувати лабораторні роботи та розв'язувати задачі. На випускних іспитах більшість учнів отримали позитивні оцінки [11, арк. 8 зв.-9].

Вчителька 3-Б класу Сельська В. Ф. мала 18 років педагогічного стажу та закінчила педагогічну школу. Вона старанно готувалася до уроків, приділяла значну увагу самостійній та індивідуальній роботі учнів. Завдяки послідовній роботі з класом досягла найкращої успішності та відвідування серед 1-4 класів (96%). Незважаючи на великий досвід, вона часто зверталася за порадами до старших колег [12, арк. 9].

Вчителька 1-А класу Світана Ю. М. мала 7 років педагогічного стажу після закінчення педучилища, володіла необхідними знаннями та вміло проводила уроки. Однак через сімейні обставини вона не могла приділяти достатньо уваги індивідуальній роботі з учнями, що призвело до низької успішності п'яти учнів. Водночас вона активно займалася художньою самодіяльністю та гуртковою роботою, а також брала участь у громадському житті, як агітатор [13, арк. 9-9 зв.].

Вчителька 1-Б класу Яворська В. О, яка працювала лише 2 роки після закінчення педучилища, мала труднощі з організацією класу, що призвело до низької дисципліни як на уроках, так і поза ними. Відвідуваність та успішність у її класі були найнижчими в школі (79% відвідування, 8 невстигаючих учнів з 23). Вона проявляла

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

пасивність у роботі, слабо готувалася до уроків та не працювала над підвищенням свого ідейного рівня [14, арк. 9 зв.].

Решта вчителів: математики Анцут М. С., літератури Оленькевич та Тимошук, викладачка французької мови Ортиновська, вчителька 3 класу Ленович та 4 класу Горшок, вчителька 2 класу Романюк – старанно виконували свої обов'язки та відповідали вимогам школи. Порушень трудової дисципліни серед вчителів не було. Відповідно до постанови про трудову дисципліну, в школі вели журнал обліку приходу та відходу з роботи, запізень та прогулів не було. Також не було порушень «Правил внутрішнього розпорядку», які були опрацьовані на профспілкових зборах та розміщені в учительській [14, арк. 9 зв.].

Методична робота відігравала ключову роль у підвищенні кваліфікації вчителів та покращенні навчально-виховного процесу в школі, організована відповідно до вимог Міністерства освіти та потреб навчального закладу. Головним центром цієї роботи була педагогічна рада, яка щомісяця збиралася для обговорення планування діяльності школи, аналізу успішності учнів з рідної мови, проведення заходів для дотримання «Правил для учнів», організації самостійного навчання, повторення матеріалу та обговорення ролі класних керівників у піонерській та комсомольській організаціях, а також інших методичних питань. Основну методичну діяльність забезпечували шкільні методичні об'єднання: вчителів 1–4 класів і секції вчителів 5–10 класів. Наприклад, діяли секції мови та літератури (6 викладачів), фізики та хімії (4 викладачі), історії, географії та природознавства (4 викладачі). Під час засідань цих секцій обговорювалися питання вивчення нового правопису, виразного читання у 5–7 класах. Для обміну досвідом між вчителями проводилися відкриті уроки та уроки взаємонавчання. Кращі та досвідчені вчителі початкових (1–4 класи) та середніх і старших (5–10 класи) проводили відкриті уроки для обміну досвідом. Серед тем були: вивчення букви «С» у першому класі, робота з малюнком «Діти Півночі», розв'язування задач з умовою в п'ятому класі та зовнішня політика Росії після Семирічної війни в дев'ятому класі. Протягом року було проведено та обговорено 27 таких відкритих уроків. Уроки взаємовідвідування організовувалися за спеціальним розкладом, що дозволяло вчителям старших класів відвідувати уроки в молодших класах і навпаки. У школі функціонував методичний кабінет, де була

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

зібрана методична література, фахові журнали та газети, зразки письмових робіт учнів, різноманітні схеми та саморобні навчальні прилади. Для вчителів було проведено серію лекцій на наукові та політичні теми, зокрема про міжнародне положення, використання художньої літератури при вивченні історії, основи матеріалізму та ідеалізму, а також про творчість Максима Горького [15, арк. 10–10 зв.].

Школа приділяла вагомому увагу позакласній та позашкільній виховній діяльності, вбачаючи у ній ключовий чинник для формування комуністичної свідомості учнів. Організацію цієї діяльності покладено переважно на класних керівників, обраних серед найкращих педагогів. Класним керівником 9-го класу була Фадеева В. Д., яка інтенсивно працювала над питаннями трудової дисципліни. Більшість її учнів обіймали керівні посади в гуртках та шкільних організаціях, а також брали участь у діяльності потужної комсомольської групи. Ця група активно залучалася до оформлення виборчої дільниці та виконувала роль агітаторів. Після завершення іспитів кожен учень вніс свій внесок, заготовивши кубометр дров для школи. Класний керівник 5 класу, Анцут М. С., активно залучала учнів до процесу підготовки та проведення виборів до Верховної Ради УРСР. Учнями була оформлена кімната «Матері й дитини» на виборчих дільницях, а також організоване обслуговування дітей виборців. Значна частина учнів брала участь у різноманітних гуртках, зокрема юних натуралістів. Після іспитів учні допомагали у роботах з прополювання проса в колгоспі імені Карла Маркса, заготовляли дрова для школи та випускали стінну газету. У піонерському загоні проводилися збори з обговоренням успішності окремих учнів та здійснювалися культпоходи в кінотеатри та театри з подальшим обговоренням. Класний керівник проводила бесіди на різноманітні теми, зокрема про піонерські обов'язки. Протягом року відбулося чотири батьківські збори. Ефективно організована виховна робота була також у 10 класі (керівник Продеус М. М.), 6-Б класі (керівник Шумейко М. Р.) та 3-Б класі (керівник Сельська В. С.) [16, арк. 10 зв.–11 зв.].

У школі активно функціонували учнівські, комсомольські та піонерські організації, метою яких було підвищення свідомості, дисципліни та успішності школярів. Комсомольська група, що налічувала 49 членів, працювала за щомісячним планом, проводила

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

збори та засідання комітету, на яких обговорювалися питання успішності, ідейного прогресу, участі у виборах, а також аналізувалися газетні статті. Комсомольці активно долучалися до виборів до Верховної Ради УРСР, займалися художнім оформленням виборчих дільниць та агітаційною діяльністю. Також організовували тематичні вечори. До недоліків у діяльності комсомольської групи варто віднести недостатню активність комсомольських груп у деяких класах. Піонерська дружина складалася з 174 піонерів та 50 жовтенят, якими керували найкращі учні-комсомольці. Проводилися збори дружини, присвячені важливим подіям, а також щомісячні збори по загонах на різноманітні теми. На заняттях ланових читали та обговорювали книги, організовували художні виступи та творчі проекти. Для жовтенят влаштовували ігри, читали казки і проводили екскурсії. У третій чверті навчального року було сформовано учнівський комітет, який діяв відповідно до затвердженого директором плану. Комітет займався питаннями підвищення успішності, відвідуваності, дисципліни, організації гурткової та масової роботи, заслуховував звіти класних організаторів та готувався до важливих свят та подій, таких як 1 травня та вибори до Верховної Ради УРСР, а також здійснював аналіз причин неуспішності окремих учнів [17, арк. 12–13].

Школа надавала значну підтримку дітям-сиротам: 38 учнів отримали безкоштовне взуття, підручники та зошити. 28 учнів протягом року безкоштовно харчувалися гарячими сніданками, а одна учениця отримувала щомісячну грошову допомогу. За сприяння спеціальних організацій серед учнів було проведено добровільний збір коштів та подарунків для дітей на суму 840 руб. та 83 подарунки для вихованців державного закладу. Учні допомагали колгоспу імені Карла Маркса у прополюванні проса. Учні початкових класів під керівництвом піонервожатої збирали лікарські рослини (80 кг ромашки та 5 кг березового листа). Учні та вчителі разом заготовили для школи 8 кубометрів дров [18, арк. 13–13 зв.].

У школі діяли різноманітні гуртки, діяльність яких координувалася за затвердженими директором планами, з заняттями три рази на місяць. Технічний гурток, що об'єднував учнів 7 класів, спеціалізувався на створенні та ремонті навчальних приладів для кабінету фізики, а також на підготовці науково-

Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю

популярних доповідей. Протягом року 24 члени гуртка виготовили близько 50 приладів для лабораторних робіт з фізики і організували три вечори зі звітами для учнів 11 класів про структуру атома, атомну енергію, космос і можливе життя на інших планетах. Серед створених приладів були електричні маятники, електроскопи, пристрої для демонстрації складання рухів і паралельних сил, конус для показу рівноваги, похилий циліндр, пристрій для демонстрації удару куль, набір тіл для визначення центру ваги, реохорд і близько 200 схем і малюнків. Також було сформовано галерею портретів 20 видатних фізиків. Робота гуртка була ускладнена через брак майстерні при кабінеті фізики, що змушувало учнів працювати вдома без необхідних інструментів. Історичний гурток протягом року провів три заходи для учнів 8–10 класів з презентаціями та художніми ілюстраціями на теми: Вітчизняна війна 1812 р. полководець Кутузов і Сталінградська битва. Фізкультурний гурток освоїв комплекс фізичних вправ, різноманітні піраміди, фігурну ходьбу та вільні вправи. Балетний гурток здобув навички у народних танцях, вальсах та акробатичному вальсі. Співочий гурток вивчив нові пісні, включаючи патріотичні та жартівливі пісні. Всі гуртки художньої самодіяльності (хоровий, фізкультурний та танцювальний) активно виступали протягом року в районному будинку культури на урочистих заходах, зустрічах депутатів з виборцями, дитячих святах та районних олімпіадах. Вони здобули перше місце на районному огляді самодіяльності. Також позитивно працювали оборонний, гурток юних натуралістів та літературний гурток [19, арк. 14–15].

Упродовж першої чверті навчального року на батьківських зборах було сформовано батьківський комітет із 14 представників, по одному від кожного класу. Це сприяло тісній співпраці класних керівників з батьківським комітетом та батьками учнів. Протягом року організували чотири класні та двоє загальношкільних зборів, де обговорювалися досягнення та поведінка учнів, дотримання ними шкільних правил, співпраця сім'ї та школи, а також підсумки навчального року. Класні керівники регулярно підтримували зв'язок із батьками, відвідуючи сім'ї учнів та запрошуючи їх до школи для консультації [20, арк. 16 зв.–17].

Отже, аналіз діяльності Городоцької середньої школи № 1 у 1946–1947 навчальному році демонструє активну роботу

II всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція

педагогічного колективу з відновлення освітнього процесу в повоєнний період. Школа докладала значних зусиль для залучення дітей до навчання, забезпечення їх матеріальною підтримкою та контролю за відвідуванням. Навчально-виховна робота здійснювалася згідно з планами, хоча виявлялися певні труднощі у засвоєнні окремих предметів. Активна методична робота сприяла підвищенню кваліфікації вчителів, а різноманітна позакласна діяльність сприяла розвитку учнів та їх комуністичному вихованню. Співпраця з батьківським комітетом була важливим елементом підтримки навчально-виховного процесу. Загалом, школа продемонструвала системний підхід до організації освітньої діяльності в складних післявоєнних умовах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Звіт про роботу Городоцької середньої школи № 1 за 1946-1947. ДАХмО. Ф. 5971. Оп. 1. Арк. 1-1 зв.
2. Там. само., арк. 2-2 зв.
3. Там. само., арк. 5-5 зв.
4. Там. само., арк. 6-6 зв.
5. Там. само., арк. 6зв.
6. Там. само., арк. 7.
7. Там. само., арк. 7-8.
8. Там. само., арк. 8.
9. Там. само., арк. 8-8 зв.
10. Там. само., арк. 8 зв.
11. Там. само., арк. 8 зв.-9.
12. Там. само. арк. 9.
13. Там. само., арк. 9-9 зв.
14. Там. само. арк. 9 зв.
15. Там. само., арк. 10-10 зв.
16. Там. само., арк. 10 зв.-11 зв.
17. Там. само., арк. 12-13 зв.
18. Там. само., арк. 13-13 зв.
19. Там. само., арк. 14-15.
20. Там. само., арк. 16 зв.-17.
21. Постанови партії та уряду про школу. - К.-Х.: Держ. учбово-педагог. вид-во «Рад. Школа», 1947.152 с.